

Állami díjasok Csongrád megyében

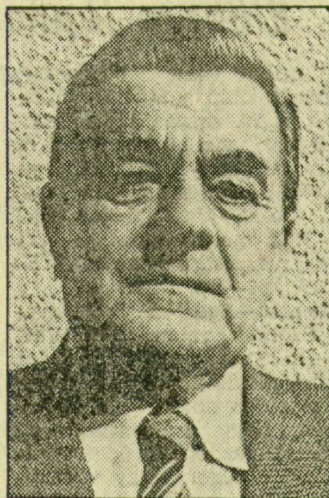
Iskolateremtő szegedi biológusok

Sándor Tibor tsz-elnök

Eppen másfél évtizede vált Szeged a hazai biológiai kutatás bázisává. Akkor született meg Közép-Európa tán legjelentősebb műhelye, a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Központja. S ugyanebben az időben alakult a József Attila Tudományegyetem mikrobiológiai tanszéki csoportja, mely tizenhárom éve önálló tanszékként dolgozik. Karyujtásnyira az SZBK impozáns épületétől. Ez a közelség jelképes is — a két intézmény között az együttműködés példamutató, a kapcsolat élő, eleven. Mindkét kutatóhelyen nagyszerű érzékkel tűzték ki a tájékoztató irányokat, így kezdetektől csatlakozhattak a nemzetközi tudományos élet

élvonalához, s a lépéstartást azóta is megőrizték. Nem véletlen, hogy a tudóscsoportok, egy-egy kutatási témára szerveződött csapatok nagyszerű elméleti sikereket és gyakorlati eredményeket hoztak. Mindezekért, a „mikrobiológia, a genetika terén elért tudományos eredményeiért, tudományos iskolateremtő és tudányszervező tevékenységéért” Állami Díjjal tüntették ki Alföldi Lajos akadémikust, az SZBK főigazgatóját; dr. Ferenczy Lajost, a biológiai tudományok doktorát, a JATE tanszékezetű egyetemi tanárát és dr. Venetianer Pált, a biológiai tudományok doktorát, az SZBK biokémiai intézetének vezetőjét.

Forráskút, Haladás Tsz emlétekor még sokáig és sokunknak az eszébe villan az elnök neve, Sándor Tibor. Igaz, a Haladás Tsz volt elnöke 65 évesen március tizenhatodika óta már nyugdíjas. Úgy képzeltem, hogy Szegeden, a Sándor utcai lakásán nyugodt, oldott légkörben beszélgethetünk a kemény munkával eltöltött, sikeres esztendőkről. Ehelyett a sebészeti klinikán találtam rá, gerincműtétje után egy nappal. A testi fájdalmakkal szinte azonosak számára a lelkiek, hogy nem tud a Parlamentbe felmenni, élete nagy eseményére, az Állami Díj átvételére.

A kitüntetés mégis az övé, s ez öröm itt a betegágyon is. Műtétje után felépülve, igazán ráfér már a pihenés, ahogy ő mondja, a „könnyebb élet”.

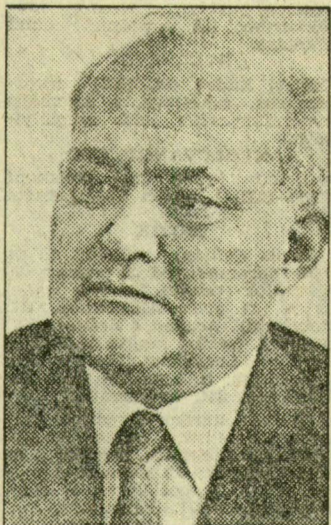
Elnökként hajnali négy-öt körül kelt, estefelé vetődött haza. Úgy érzi, sikerült a tévesz gazdálkodását az évek során stabilizálni. Most már nélküle is a homoki tévesz élvonalában maradhat aszövetkezet. Jelenleg 153 millió forintos vagyont mondhat

merték azt az igazságot, hogy építeni, fejleszteni kell, mert csak így lehet kiemelkedőt alkotni. Az ötszáz hektár szőlő és ugyanekkora területű korai nyári és őszi érésű burgonya továbbra is jó termelési háttér. A hűtőház, a szállítójárművek lehetővé teszik, hogy a megtermelt áru áraban elkeljen, tisztességgel eljusson a fogyasztóig. Itt nemcsak a tévesz gazdag, Üllés és Forráskút lakossága sem panaszkodhat. A közösen dolgozók jövedelme az ipari munkások keresetével vetekszik. A háztájiában megtermelt zöldség, gyümölcs és az állattenyésztés bevételei százezeres összegre rúgnak. A magas kitüntetés, a homoki gazdálkodás fellendítéséért kapott elismerés mellett ez a tudat sem mellékes. Igaz, voltak már előzmények: a tízszeres Kiváló Szövetkezet cím, a Minisztertanács Vörös Zászlója kitüntetés és a Munka Érdemrend mindhárom fokozata, huszonegy éves elnöki működésének méltó és ünnepléses állomása.

Alföldi Lajos

Ferenczy Lajos

Venetianer Pál

Nem is titkolta büszkeségét a főigazgató, amikor a nemes megméretésnek, igazi erőpróbának számító évenkénti SZBK-napok legutóbbikát követően dícsérttem a vibrálóan parázs hangulatot, az értékre orientált légkört, az egészséges versenyszellemet, a sok „tisztelőtlen” fiataalt, akik nyíltan elvették az elavult módszereket, és pontos helyzetfelméréssel csatlakoztak az előremutató tendenciákhoz. Az elégedettség nem lehet véletlen. Ez a szellem is az életmű része. Csak így őrizhető a fiatalos lendület, az őszinte manipulálatlan tudományos légkör, amely a korszerűség, a versenyképesség, az élvonalban maradás záloga. Ezt szegedi medikusként Ivánovics György akadémikus mellett magába szívhatta, s ezt örökölte főigazgató elődjétől, az intézetalapító Straub F. Brunó akadémikustól.

Alföldi Lajos Miskolcon született 1927-ben, Szegeden szerzett orvosi diplomát, a SZOTE mikrobiológiai intézetének oktatójaként dolgozott 1971-ig, amikor a Szegedi Biológiai Központ genetikai intézetének igazgatója lett, főigazgatói tisztét 1978 óta látja el. Doktori fokozatát 1972-ben szerezte, a Magyar Tudományos Akadémia 1982-ben választotta meg levelező tagjává.

Kutatási területe a mikrobiális genetika. Orvosi mikrobiológiai kutatásokból kiindulva kezdett foglalkozni a molekuláris biológia korszerű problémáival, több területen eredeti felfedezéseket tett. Foglalkozott fágkutatásokkal, amelynek eredménye a megacín felfedezése volt. Vizsgálta a bakteriális DNS-szintézis szabályozási lehetőségeit, részt vett a rel-A gén létezésének bizonyításában és genetikai térképezésében. Nagy nemzetközi elismerést váltott ki, hogy elsőként írta le a B. megaterium protoplaszt fúziójával azt a genetikai módszert, amely az ilyen típusú baktériumok genetikai elemzésére alkalmas. Ezt a módszert plazmid DNS transzformációra is felhasználta. Mint társai, ő is hangsúlyozottan aláhúzza, hogy a mai tudományos kutatás teamwork, minden siker kutatók, szakemberek, laboránsok közös munkájának eredménye.

A mikor másfél évtizede a tanszék alapításához látott, nem volt könnyű helyzetben. Jól tudta, hogy egy egyetemi tanszék egy-egy oktatási és a kutatás műhelye; hogy a tudományban egységet kell teremteni elméleti kutatás és gyakorlati alkalmazás között; hosszú távra kell megfogalmazni terveiket, melyeket behatárol a rendelkezésre álló felszerelés, a technikai feltételrendszer, a szakemberek létszáma és felkészültsége, az anyagi források, mindenekelőtt a pénz, és természetesen olyan témákat szükséges választani, amelyek a nemzetközi mezőnyben is számottevőek, s huzamos időre biztosítják a lépéstartást az élvonalal. Így esett a választás a tulajdonságvitelnek mikroszkopikus gombák protoplaszt fúziójával történő megvalósítására.

Miről is van szó tulajdonképpen? A mikroszkopikus gombákkal igen gyakran találkozunk, mint az embert és állatokat megbetegítő kórokozók vagy a növényeket pusztító kártevőkkel. Ezek a mikroszervezetek nem mindig kórokozók és kártevők, hanem életmentő gyógyszerek termelői is, gondoljunk csak a penicillinre. Ezeket a mikroorganizmusokat — éppen úgy mint a növényeket vagy állatokat — nemesíteni lehet. A mikrobiológiában mindenekelőtt mutációs változásokat hoznak létre, majd a lényeges változatokat igyekeznek keresztezni. Ebben az intézetben a tulajdonsággyűjtés új módszerét fejlesztették ki, melynek lényege hogy a sejtek falát eltávolítják, enzimatikusan feloldják, s megkapják a protoplasztoknak nevezett sejteket, amelyek fúzióra alkalmasak. Így összekeverhetünk két különböző tulajdonságú sejtet, melyek azután ismét sejtfalal képeznek, és természetes körülmények között fenn tarthatók. Az egyesített sejtek sokféle utódsejt jöhet létre.

Ferenczy Lajos Kisújszárlason született 1930-ban. Elemei iskoláit Debrecenben végezte. Szegeden, a Dugonics gimnáziumban érettségizett, majd az itteni tudományegyetemen szerzett biológiai-kémiai szakos diplomát. 1972-ig a JATE növényélettani tanszékén dolgozott, azóta a mikrobiológiai tanszék vezetője. Öt éve lett a biológiai tudományok doktora.

Hazai biológiai kutatásunk történelmi jelentőségű eseménye volt, amikor tavaly januárban az SZBK-napokon Venetianer Pál elővett egy üvegedényt, és a benne látható zöldes anyagra mutatva a következőket mondta: „Négyévi munka eredményeképpen, ime, itt van az a baktériumtörzs, amely emberi proinzulint termel.” (A proinzulint az inzulin „előanyaga”). Am, hogy milyen sok munka, fáradságot nem ismerő tudományos tevékenység előzte meg ezt a bejelentést, arról akár regényt is lehetne írni.

Budapesten született 1935-ben, doktori fokozatát 1975-ben szerezte. Kutatási tevékenysége szükségszerűen vezetett el génsebészeti érdeklődéséhez. Ezen az évtizedes génsebészeti alapon született négyéves kutatómunka eredményeként az a kifejezetten gyakorlati hasznosítású siker, amelyről a bevezetőben szóltunk. Az inzulint termelő baktériumtörzs a széles körben elterjedt népbetegség, a cukorbetegség gyógyítását szolgáló inzulinellátást teszi — a gyógyszergyárak anyagi lehetőségeitől függően — olcsóbbá és biztonságosabbá. A világon az inzulint egyetlen amerikai cég kivételével állati hasnyálmirigyből vonják ki. A cukorbetegség száma rohamosan nő, gyorsabban, mint a vágóhidakon kinyerhető hasnyálmirigy-mennyiség. Így nem véletlen, hogy világszerte foglalkoznak a génsebészeti tapasztalatokra támaszkodva az inzulin gént átvinni egy baktériumba, s ott hasznosítani annak öröklődési anyagához. Ez a szegedi műhelyben sikerült!

Venetianer Pál, mintegy közös tudosi hitvallásként idézte Bálint György szavait népszerű ismeretterjesztő könyvében, amelyet a neves publicista Szent-Györgyi Albert Nobel-díjjal kapcsolatban írt: „...Kritikai szellem ez, a laboratórium szelleme, melynek lényege a folytonos ellenőrzés, az ellentétek szakadatlan összevetése. Nem ismer meghajlást tekintélyek előtt —, illetve mégis; de előbb kipróbál és csak aztán hajlik meg. A hódolat és bírálat ellentétét feloldja —, a bírálathoz köti a hódolatot. Szenvedélyesen ragaszkodik a tényekhez, de vigázz, hogy mit fogadjon el ténynek.” Ez jellemző mindhármukra!

Erdei Péter búzanemesítő

A martonvásári kutatóintézet igazgatóhelyettesével, Balla Lászlóval, és tudományos főmunkatársával, Szilágyi Gyulával együtt kapta meg az állami díjat a szegedi dr. Erdei Péter, a Gabonatermesztési Kutatóintézet igazgatóhelyettese. Hatalmas elismerés ez az itt folyó munkáért. Mégis, miért kapta?

A hivatalos szöveg szerint az új búzafajták előállításáért, a termelés fejlesztéséért, és az új nemesítési eljárások kidolgozásáért.

Es a nem hivatalos szöveg szerint?

Tavaly a búza rekordot termelt, 54 mázsa volt a hektáronkénti átlag. Magyar földben ennyi még soha nem termelt, érthető, hogy ráirányította a figyelmet.

Nemrégien hallottam a rádió egyik műsorában a beszélgetést, azt mondta, nem tartja magát sikeres kutatónak. Vagy túlzott a szerepsége, vagy mások más-ként ítélik meg ugyanazt.

Tud neves kutatókról, akik egyetlen új fajtával nem jöttek elő egész életükben. Hozzájuk képest sikeresnek mondhatja magát,

de olyanról is tud, aki sorozatban önti a hivatalosan is elismert új fajtákat.

Harmanc éve van ezen a pályán. Ami a búzatermesztés intenzívvé tételében történt, abban mindben benne volt, és tapasztalatait közre is adta. A különböző termelési szakaszokról mindig tudott jellemző adatokat adni a kutatók kezé alá, és mivel körülbelül húsz búzáról van szó, önmagában ez a munka is jelentős lehet. Jók a kapcsolatai a

termelési rendszerekkel, kevés olyan tanácskozással volt harminc év alatt, ahol ne állt volna ki a búza mellett. Egyike azoknak, akik a fajtaspecifikus természet-si technológiát kezdeményezték.

Hogy ez mit jelent egészen pontosan? Nagy különbségek vannak az egyes fajták között, mások az igények, más-más talajra is másként reagálnak. Ha a kutató nem figyel erre, nehezen boldogul.

Es a valódi nemesítés?

Meglehetősen későn, 1970-ben csöppent bele, akkor is félig-meddig heccből. Szerencséje volt, hamarosan elismerték a GK—Szeged nevéhez, és tagja a téstá-búza nemesítői hármának is. Eddig kettő született belőle, a KG—Basa és a GK—Minaret.

A jelöltek? Remélhetőleg lesz belőlük valami. A GK—Szeged telállóságával akkor vannak gondok, ha nem tudják időben elvetni, ezért „megcsinálta” azt a párját, amelyik ugyanúgy jól terem, de a telet jobban elviseli. A homokra is szeretne egy új fajtát adni.

Geréby József Á. G. igazgató

bottnak, hanem egy csapatmunka, egy jó kollektíva eredményének. Legnagyobb vívmánynak tartom, hogy úgy sikerült hangolnom ezt a gazdaságot, hogy mindenki „egyetlen húzza a szekeret”.

Arra az érdeklődésre melyik volt legnagyobb „baktérium”? — először nevetéssel válaszolt, majd így folytatta: „Nézze! Ez a foglalkozás, vagyis beosztás, nem sok baklövést enged meg. Legfeljebb egyet. Nem vagyok hibátlan, de — tudomásom szerint — jóvátehetetlen hibát eddig nem követtem el. Vallom, az ember azzal lehet bölcsőbb, ha nem hiszi azt, hogy ő a legokosabb. A székláb hossza nincs mindig arányban a képességekkel.”

...Szóval annak a bizonyos székláb kapunk a tetejére szépen faragott tölgyfa galambdúcot is ácsoltak. Az alsó gerendában minden „közreműködő” nevét bevésték, de egyet szándékosan úgy, hogy ne lehessen kiolvasni. Az a név pedig nem más, mint azé az emberé, aki a bal oldali oszlopot kifaragta, s aki „egyébkind” immár állami díjas igazgató.

mi Gazdaság? A kérdésre, hogy nehéz-e egy ekkora gazdaságot vezetni? — így válaszolt. „Hát, nem könnyű, de nekem az életem, s nehéz lenne lemondani erről az együttéléssel. Nem, nem a belső gondok miatt bonyolult a vezetés, hiszen felszavakból is értjük egymást. Inkább a külső kapcsolattartás, a bűjkálás a szabályok és szabályozók között, keresve a közösség érdekeit — ez nehéz. Ezért azután az állami díjat nem tekintem személyemre szá-